

УДК 323(477):316.7

М. І. Шевченко

ІМПЕРАТИВИ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті, виходячи з положення про те, що реалізація культурної політики в межах полікультурної держави повинна відбуватися з урахуванням культурного різноманіття, звернено увагу на необхідність з'ясування пріоритетів культурної політики України, розроблення механізмів забезпечення рівного доступу до цінностей культури, створення сприятливої ситуації для відтворення культурного потенціалу країни; а також вказано на недостатність фундаментальних розробок українських вчених з питань культурної політики та недоліків її реалізації.

Ключові слова: культура, культурна політика, культурні цінності, культурна різноманітність, мультикультуралізм.

Найважливішою особливістю становлення і розвитку культури як специфічної форми людського буття є її інституціоналізація, тобто організація, систематизація, оформлення при посередництві різного роду громадських та державно-політичних об'єднань. У даній статті робиться спроба показати, як сфера культурного буття взаємодіє з буттям політичним, точніше з тією її сферою, в межах якої вирішуються питання культурної політики, державного стимулювання та управління сферою сучасної української культури на рівні її інститутів. Це передбачає застосування міждисциплінарного підходу до вивчення питань взаємодії культури і суспільства, що сприяє розширенню меж і якості знань в культурології.

Актуальність розробки проблем культурної політики значно підвищується в нашій країні у зв'язку з осмисленням її ролі у сталому розвитку. За рахунок потенціалу культури та успішної координації соціокультурної діяльності можуть бути досягнуті висока динамічність і надійність системи управління, що набуває особливого значення в суспільстві, де домінують трансформаційні процеси.

Результати культурної політики безпосереднім чином впливають на сферу культури, в якій нині здійснюється вироблення та відтворення ціннісних зразків через інститути освіти, ЗМІ, творчість і використання культурної спадщини. Культурна політика відіграє важливу роль у вирішенні необхідних для будь-якого суспільства і держави просвітницьких і наукових завдань збереження національного культурного надбання, підвищення інтелектуального і творчого потенціалу людства тощо. Культурна політика забезпечує соціальні комунікації і підтримання спільності, відтворення і модернізацію ціннісної системи суспільства, сприяючи формуванню підґрунтя соціокультурної згуртованості. Продумана і послідовно здійснювана культурна політика може зробити значний внесок в оптимізацію соціокультурної системи України.

Разом з тим, яскраво виражена різноманітність культури нашої країни, загострення соціальних проблем, поглиблення майнової диференціації, зниження міри доступності культурних благ вимагає вироблення нових концепцій і механізмів здійснення культурної політики з позиції оцінювання її соціально-культурної ефективності. Тим більше, що сучасна політика у сфері культури передбачає участь в її формуванні й громадськості. Відтак, необхідні осмислення, опис та аналіз динаміки реальних змін, що характеризують культурну політику як національну стратегію розвитку культури на різних рівнях управління у співвідношенні з її реалізацією ролі держави та громадянського суспільства.

У контексті аналізу культурної політики актуальними є питання, що торкаються

сучасного культурного виробництва та споживання. Для характеристики цих феноменів використовується термін «масова культура», теоретичне осмислення якого пов'язане з іменами Л. Войтоловського, Г. Лебона [4; 10] та інших учених. У системних парадигмах Д. Белла, Д. Гелбрейта, Е. Тоффлера та ін. [2; 12] міститься ідея конвергенції масової культури з високою, підкреслюється функціональна значущість першої, яка забезпечує соціалізацію величезних мас людей в умовах складного і змінюваного середовища сучасного постіндустріального суспільства.

В аналізі ціннісно-символічних аспектів культурної політики, боротьби за владу з існуючими соціальними умовами створення, трансляції і відтворення культурних норм і розподілу влади між агентами її соціального поля особливе значення мають праці П. Бурдьє, М. Вебера, М. Фуко та ін. [14]. Посилення ролі культури в контексті соціальних змін, перехід від соціальних стимулів суспільного розвитку до культурних артикулюються Л. Іонінім [7]. Різні моделі змін у сфері культури були розроблені на основі концепцій модернізації У. Бека, С. Хантінгтона та ін. [15].

Окремі аспекти культурної політики ґрунтовно вивчені такими українськими дослідниками, як В. Бакальчук, С. Дрожжина, І. Ігнатченко, Н. Фесенко, С. Чукут та ін. [1; 6; 13; 16].

Незважаючи на ґрунтовність вказаних праць, в нашій країні все ж недостатньо вивчені питання впливу культурної політики на формування цінностей культури, конкретизації змісту, пріоритетів, принципів культурної політики, обґрунтування необхідності врахування в культурній політиці таких провідних ознак сучасного соціокультурного розвитку суспільства, як доступність, рівність, права людини тощо. Це актуалізує необхідність вивчення в межах даної статті проблем реалізації культурної політики України на сучасному етапі її розвитку.

Аналіз соціальної динаміки культурної політики в Україні протягом ХХ ст. дає змогу відзначити, що починаючи вже з перших років реалізації культурної політики радянської держави були здійснені вдалі спроби практичної реалізації тих підходів, які нині можна співвіднести з принципами політики культурної різноманітності: зміцнення інтернаціональної рівності, політика коренізації. В радянській системі принципи культурної політики витримувалися однаковою мірою по відношенню до етнічної та національної культури. В якості її основних напрямів можна виокремити прагнення до впорядкованості всіх елементів культури, канонізацію культурних зразків, вироблення високої мети з ознаками ідеалу. Така система в основному залишалася незмінною майже до кінця 1980-х років. Відповідно до загальної системи державного управління було створено широку мережу державних закладів культури із сильною освітньою складовою, відбувалося формування централізованої та ідеологізованої системи управління, створення закритого бюрократичного апарату для управління культурою. На початку 1990-х років через відміну ідеологічного контролю, економічну і політичну кризу держава обмежила свою участь у регулюванні питань культури, більше того – втратила інтерес до питань культури. І це попри те, що культурна політика є однією з найважливіших функцій держави, будучи покликаною регулювати внутрішнє життя суспільства.

В сучасній Україні, попри напрацьовану доволі значну для культурної сфери законодавчу базу, все ж існує неузгодженість норм різних законодавчих актів, відсутність чітких механізмів прямої реалізації зафіксованих положень, декларативність [11]. Крім того, «законодавство про підприємництво, про приватизацію, про працю, податкова система не враховують особливостей культури, не сприяють розвиткові структур, не орієнтованих на одержання прибутку. Тому, незважаючи на наявність в Україні численних недержавних неприбуткових організацій

та об'єднань, “третього сектора суспільного виробництва” фактично досі не сформовано» [11].

Необхідність врахування при розробці культурної політики багатого вітчизняного досвіду міжетнічних взаємовідносин зумовлена рядом викликів, з якими Україна вже стикнулася на шляху до визнання культурних відмінностей. Перспективи нашої держави стосовно визнання культурної різноманітності на інституційному рівні залежать від спільних продуманих дій з боку різних суб'єктів, які беруть участь у формуванні стратегії реальних змін у сфері культурної політики.

Відповідно до Конституції [9], Україна є соціальною державою, що в широкому смислі означає наявність у країні державної системи програм, грошової допомоги і послуг, які допомагають людям задовольнити соціальні, економічні, освітні і медичні потреби, фундаментальні для підтримання стабільності у суспільстві. Розвиток і реалізація культурної політики в межах полікультурної держави повинна відбуватися з урахуванням фактору культурної різноманітності. А соціальна, економічна ситуація, історична спадщина нашої держави, у свою чергу, визначають особливості реалізації культурної різноманітності на практиці. Відповідно, для використання культурної різноманітності на благо розвитку суспільства, Україні необхідно, з одного боку, переосмислити свій історичний досвід регулювання міжетнічних відносин, і, з іншого, підвищити мультикультурну компетентність управлінських кадрів, які забезпечують реалізацію культурної політики. Адаптація принципів мультикультуралізму до українських реалій можлива через розробку нових основ сучасної культурної політики, що узгоджуються з передовими європейськими і загальносвітовими тенденціями і сприяють створенню єдиного культурного простору, формуванню нового розуміння культури як інструмента перетворення та розвитку суспільства, а також способу самореалізації представників різних соціальних груп.

Відповідаючи завданням соціальної держави, концепція визнання культурної різноманітності орієнтує розробників культурної політики на цілі досягнення соціальної справедливості у суспільстві з урахуванням культурної різноманітності населення. Відсутність державної ідеології, а також етнічні стереотипи, поширені до цього часу, не дають змоги використовувати основні принципи визнання культурної різноманітності як на концептуальному рівні в період розробки стратегій етносоціальної і культурної політики, так і на рівні соціокультурних практик. Звичка обмежувати роботу у сфері культурної різноманітності протокольними заходами фольклорного характеру призводить до того, що незатребуваними залишаються знання та досвід з гармонізації національних відносин і побудови етносоціальної і культурної політики сучасної України, вітчизняні і зарубіжні наукові розробки.

С. В. Дрожжина так визначає вимоги до культурної політики в Україні: «...у зв'язку з унітарним устроєм полікультурної держави головним при організації управління культурою повинен стати принцип культурної автономії регіонів. Регіональна культурна автономія повинна бути підкріпленою ресурсними можливостями, а саме – формуванням відповідних територіальних фондів культурного розвитку» [6]. І далі: «Для розподілу компетенції в сфері культури між регіоном та державою пропонується застосувати такий принцип: на більш високий рівень регулювання передаються тільки ті функції, які не можуть бути реалізовані на нижчому рівні. Сьогодні фінансування культури здійснюється за рахунок республіканського і місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, організацій, громадських об'єднань та інших джерел. Другим рівнем фінансування культури має бути не місцевий бюджет, а регіональний, який поєднає територіально декілька областей. Адже культурне життя існує, функціонує, розвивається в регіонах, де живуть, створюють культурні цінності

митці, де живе населення, яке задовольняє свої культурні потреби. Через функціонування культури на регіональному рівні реалізується культурна політика держави, бо культура є територіальною. Регіон може рк. акт ких головним рівнем, на якому відбувається регулювання культурного життя» [6].

Культурні чинники мають велике значення для створення гармонійного соціального середовища, підвищення його інтелектуально-духовного потенціалу, утвердження гуманітарного спрямування державної політики. Приведення цих чинників в дію потребує роботи механізмів зворотного зв'язку, адже культура й держава є взаємопов'язаними та взаємозалежними системами. За визначенням одного із сучасних дослідників культурної політики В. І. Малімона, «сфера культури є важливим структуроутворюючим елементом суспільного розвитку, оскільки через неї здійснюються процеси створення, збереження, розповсюдження і відтворення норм та цінностей суспільства. Культура в сучасному суспільстві виступає та усвідомлюється не тільки як результат соціально-економічного і політичного розвитку, а й як необхідна умова, ключовий фактор розвитку, моральний стержень особистості та суспільства» [11]. При цьому такі явища, як «менталітет», «традиція», «національний характер» визначаються як механізми соціально-культурної спадщини, що виражають ідею соціальної пам'яті. Своєрідність культурного організму і його цілісність залежать від специфічного поєднання елементів, від способу їх зв'язку, поєднання і підпорядкування, складових «анатомії і фізіології» культурного життя. Способи соціального взаємозв'язку, взаємовідносин повинні відповідати тій культурі, в якій вони функціонують.

Стосовно культурної політики необхідність її активізації, з одного боку, зумовлена такими об'єктивними передумовами, як: перехід багатьох закладів культури на нові умови господарювання, що стимулювало підприємницьку активність працівників культури; поширення програмно-цілових методів управління у сфері культури; підвищення рівня політичної культури діяльності державних органів тощо. З іншого – дані тенденції не можуть повною мірою компенсувати негативні фактори в сфері культури, серед яких: істотні обмеження в подальшому збільшенні обсягу культурних послуг; зношення матеріально-технічної бази закладів та об'єктів галузі культури; посилення комерціалізації діяльності багатьох державних установ культур; а також недостатня інвестиційна та інноваційна активність у галузі, пов'язана з низькою соціальною значущістю закладів культури в сучасному суспільстві.

Всі ці негативні тенденції так чи інакше свідчать про недооцінювання «громадянського фактору» культурної політики, відповідного формуванню довгострокового соціального замовлення на розвиток вітчизняної культури та її окремих підгалузей. Найбільшою проблемою є енерозробленість довгострокових стратегій державної політики, орієнтованої на підвищення соціальної ефективності всієї інфраструктури галузі культури, її реального впливу на суспільне життя. Це відображається в уразливості пропонованих загальних напрямів розвитку галузі культури на середньострокову і довгострокову перспективу. Крім того, у більшості експертних розробок з удосконалення державної культурної політики відсутнє навіть формулювання завдання на її зближення з вирішенням соціальних проблем у суспільстві.

З наукової точки зору істотною вадою вітчизняних досліджень державної культурної політики є їх відірваність від культурологічного та соціального контекстів, що призводить до описовості цих досліджень, акценту на фіксації формальних, кількісних, а не якісних показників розвитку культури. Це значною мірою пов'язано переважно з формальним підходом у цих дослідженнях: поза аналізом процесу

реального освоєння і використання культурних цінностей різними групами населення, реалізації їх громадянської позиції на основі запропонованої культурної діяльності.

Розглядати проблеми, що виникають у сфері культури, в якості рк. акт ких х ми но з огляду на той факт, що вони торкаються питань доступності культурних установ для соціально вразливих груп, соціальної захищеності працівників культури, соціалізації на різних життєвих етапах тощо. Хоча, зрозуміло, що сфера культури в першу чергу продукує ті ідеї і цінності, які транслуються на процеси, що сприяють конструюванню, формуванню ставлення і вирішенню соціальних проблем.

Серед актуальних проблем, пов'язаних з діяльністю установ культури і дозвілля, слід звернути увагу на невідповідність змісту і форм культурно-дозвілдової діяльності реальним потребам населення, відсутність, а також згортання комерційно не вигідних, але соціально значущих видів культурної діяльності, відсутність у населення реальних можливостей доступу до справжніх цінностей культури. Причин такої ситуації дуже багато, що спонукає до масштабного експертного обстеження установ культури з метою оцінювання їх доступності, особливо для осіб з обмеженими можливостями. Зарубіжний досвід розвитку послуг у сфері культури свідчить про те, що нові умови функціонування сфери культури зумовлюють виникнення цікавих проектів, направлених на культуртрегерську (освітню, цивілізаційну) місію розповсюдження цінностей толерантності, інклюзії.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що культурна політика являє собою складний комплекс впливів на соціокультурні процеси, що включає в себе як постійну систему державного управління інфраструктурою сфери культури, так і громадські ініціативи, підприємницьку активність, що відносяться до неї. Взаємодія цих суб'єктів культурної політики повинна ґрунтуватися на узгодженні їхніх інтересів, цільових настанов у відповідності із завданням розвитку цивілізованого громадянського суспільства.

Перспективи України з забезпечення визнання культурної різноманітності на інституційному рівні залежать, зокрема, від спільних продуманих дій з боку різних суб'єктів, які беруть участь у формуванні стратегії реальних змін у сфері культурної політики. Йдеться про забезпечення рівних можливостей для всіх громадян країни (соціальна справедливість), розуміння і повагу етнічної і культурної різноманітності. Ці принципи повною мірою повинні бути реалізовані в межах політики культурної різноманітності, яка дає змогу розглядати культурну політику як основу для стратегічного розвитку.

При такому підході зміст державної культурної політики зводиться переважно до інформаційної, просвітницької, фінансової та правової діяльності, що забезпечує становлення громадянської культури з урахуванням інтересів усіх членів суспільства. Це спонукає до наукового осмислення питань, що знаходяться на перетині соціології культури, теорії та методології соціальної і культурної політики, соціології дозвілля і масової культури.

Список використаних джерел

1. Бакальчук В. Держава та суспільство в Україні: пошук взаємодії культуротворчого та державотворчого процесів / В. Бакальчук // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – 2006. – Вип. 30, кн. 2. – С. 15–25.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл. – Москва, 1979.

3. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
4. Войтоловский Л. Н. Очерки коллективной психологии. В 2-х ч. / Л. Н. Войтоловский. – Москва.-Пг. : Гос. изд-во, 1923. – Ч. 1 : Психология масс. - 87 с.
5. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – 2-е изд. – Москва : Академический Проект, 2005. – 528 с.
6. Дрожжина С. В. Культурна політика як проблема сучасного соціокультурного процесу [Електронний ресурс].: автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / Світлана Володимирівна Дрожжина; Донецьк. нац. ун- т. – Донецьк, 2004. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/7461.html>
7. Ионин Л. Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие : учеб. пособ. / Л. Г. Ионин. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Логос, 2000. – 431 с.
8. Ігнатченко І. Г. Особливості реалізації державної політики України у сфері культури: сучасний стан та світові стандарти [Електронний ресурс] / І. Г. Ігнатченко // Теорія і практика правознавства. - 2013. - Вип. 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_1_16.pdf
9. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр
10. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон. – Санкт Петербург : Макет, 1995. – 311 с.
11. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства [Електр. ресурс]: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Віталій Іванович Малімон; Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2011. - Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
12. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – Москва : АСТ, 1999. – 784 с.
13. Фесенко Н. С. Державне регулювання розвитку культури на регіональному рівні : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Наталія Св'ятославівна Фесенко; Національна академія держ. управління при Президентові України; Харківський регіональний ін-т держ. управління. – Харків, 2006. – 21 с.
14. Фуко М. Интеллектуалы и власть: статьи и интервью, 1970-1984: В 3 ч. / М. Фуко ; пер. с фр. Б. М. Скуратова ; под. общ. ред. В. П. Большакова. – М. : Праксис, 2006. – Ч. 3. - 311 с.
15. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М. : РОССПЭН, 2003. – 365 с.
16. Чукут С. А. Відтворення генераційної цілісності духовної культури (управлінський аспект) : автореф. дис... д-ра наук з держ. управління : спец. 25.00.02 / Світлана Анатоліївна Чукут ; Українська академія держ. управління при Президентові України. – Київ, 1999. – 34 с.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2015

M. I. Shevchenko

IMPERATIVES CULTURAL POLICY OF MODERN UKRAINE

The article is based on the assumption that the implementation of cultural policy within multicultural states should be given a cultural diversity, the attention is drawn to the necessity to clarify the priorities of the cultural policy of Ukraine, developing mechanisms to ensure equal access to cultural values, creating a favorable situation to play cultural potential of the country; the lack of fundamental developments of Ukrainian scientists is also marked on cultural policy and disadvantages of its implementation.

It is established that a cultural policy is a complex way of influence onto the social and cultural process that includes a system of governmental administration of infrastructure in the sphere of culture as well as public initiatives, entrepreneurial activity that are related to it. Interaction of these subjects of cultural policy should be based on the agreement of other interests, instructions on purpose according to the aims of the development of a civilized society.

It is stressed that the perspectives of Ukraine in ensuring of defining cultural diversity on the institutional level depends on the common circumspect actions from the part of different subjects which take part in the formation of strategy of real changes in the sphere of cultural policy. They say about the guaranteeing equal rights to all citizens of the country (social validity), the understanding and esteem of ethnic and cultural diversity. These principals fully reflect in the sphere of policy of cultural diversity, which gives possibility to consider cultural policy as the basis for a strategic development.

This approach to the context of governmental policy comes to namely informational, educational, financial and juridical activity that provides the formation of civil culture considering interests of all members of the society. This motivates to scientific understanding of questions that are marginal for sociology of culture, theory and methods of social and cultural policy, sociology of leisure and mass activity.

Key words: culture, cultural policy, cultural values, cultural diversity, multiculturalism.

УДК [378.016.80]:33

М. Якубовська

СУЧАСНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСАДНИЧА ОСНОВА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ В. МЕДВЕДЯ)

У статті розглянуто найважливіші аспекти формування культурологічного світогляду студентів технічних навчальних закладів на прикладі творчості В'ячеслава Медведя, що є важливим аспектом підготовки фахівців з позицій культурологічного підходу до процесу навчання, в основі якого лежить виховання дружби та взаєморозуміння між народами.

Ключові слова: формування професійної мовленнєвої компетенції, формування культурологічного світогляду, виховання культурологічного студентського середовища.

Особливість формування культурологічного студентського середовища полягає в тому, що його зміст повинен бути наповнений яскравими фактами із сучасного духовного життя, а за спрямованістю відповідати сучасним педагогічним інноваційним процесам ХХІ ст.

Мета статті – розкрити найважливіші аспекти підготовки фахівців з позицій культурологічного підходу до процесу навчання, формування культурологічного оточення в сучасному студентському колективі, виховання дружби та взаєморозуміння, які сприятимуть формуванню професійної мовленнєвої компетенції студентів технічних навчальних закладів на прикладі вивчення творчості українського письменника В'ячеслава Медведя.

Таке середовище буде спрямоване на перетворення ВНЗ не тільки в навчальний,